

Rwanda, deu anys del genocidi

El 6 d'abril de 1994, ara ha fet deu anys, començava el genocidi dels tutsis de Rwanda. El detonant del que ha estat conegut com el tercer genocidi del mil·lenni va ser la mort del president Juvénal Habyarimana quan va ser abatut l'avió en què tornava a Kigali. En l'aparell, pilotat per francesos, també viatjaven alts oficials de l'exèrcit rwandès i el president de Burundi, Cyprien Ntaryamina.

L'atemptat va ser com el senyal que esperaven les milícies hutus i els membres més extremistes del Govern per posar en marxa la solució final contra els tutsis, un pla que era un secret conegut per tothom. Des d'octubre de 1990, quan el Front Patriòtic Rwandès (FPR) va fer la primera incursió en territori rwandès venint de les bases de la veïna Uganda, s'havien registrat periòdiques matances de tutsis, però no va ser fins aleshores que es van estendre a tots els districtes del país. Una excepció inicial va ser Butare, on el governador va aconseguir que les milícies no passessin a l'acció. Una mesura, valenta, que li va valer la destitució i la posterior mort. Després, Butare va seguir l'exemple de la resta de Rwanda.

A Kigali, la Guàrdia Presidencial va assassinar la primera ministra, Agathe Uwilingiyimana, un fet que confirmava que els hutus més moderats també eren l'objectiu de la solució final. També van caure deu cascos blaus belgues, que formaven part del contingent que les Nacions Unides havia desplegat en el país per supervisar l'aplicació dels acords de pau d'Arusha, signats el 1993. Aquestes morts van provocar la retirada del con-

tingent belga, decisió que va deixar les tropes de les Nacions Unides sota mínims.

A mitjan abril, amb la Ràdio dels Mil Turons vomitant proclames racistes i sense l'incòmode testimoni de les Nacions Unides, milers de camperols hutus havien deixat l'aixada i amb el matxet es dedicaven a tallar el coll del veí tutsi, amb el qual havien conviscut durant generacions. De la mort, no se n'escapaven ni les dones ni els nens, perquè es tractava "d'esborrar d'una vegada per totes els tutsis del mapa de Rwanda". Casa per casa, els botxins, en grup, buscaven els tutsis, i els remataven allí mateix. Si no els trobaven, anaven a l'església, on solien refugiar-se, i els cremaven vius.

Els homes, dones i nens que morien no eren estranys. En un país rural, en què tothom es coneix, botxí i víctima havien anat a la mateixa església i creien en el mateix Déu, parlaven la mateixa llengua, havien ballat la mateixa música, havien compartit aliments en temps de penúria i havien petat la xerrada en nombroses ocasions. Fins i tot, en alguns casos, un camperol hutu s'havia casat amb una dona tutsi, o l'inrevés. En aquest cas, tota la família moria perquè es considerava contaminada: en la paranoia dels hutus extremistes, el mestissatge representava un perill per a la puresa que buscaven per a Rwanda.

Com en tota situació extrema, va haver-hi molta infàmia però també solidaritat. "Em va amagar una família hutu", em va explicar el juliol passat a Kigali l'universitari Jacques. Una família que posava en perill la seva vida: la feblesa es pagava amb la mort, com li va passar

S'acaba de complir la primera dècada de l'inici d'un dels majors desastres que darrerament ha sacsejat la humanitat: la massacre de Rwanda, comesa pels hutus contra els tutsis. Un genocidi provocat, amb responsabilitats del Govern francès, que va posar a prova l'ONU i que encara avui no es pot donar per tancat.

a centenars de persones que havien intercedit per l'amic o s'havien negat a agafar el matxet.

La matança no es va acabar fins el juliol, amb l'entrada a Kigali del Front Patriòtic Rwandès, una guerrilla creada a Uganda pels tutsis que havien escapat de persecucions anteriors. El Govern hutu, derrotat militarment, va emprendre el camí de l'exili, cap al veí Zaire (ara, República Democràtica del Congo). El mateix camí van seguir les milícies hutus i centenars de milers d'hutus, que temien que el nou poder els demanés comptes pel genocidi. En la seva retirada cap a l'est del Zaire, refugiats i milícies hutus van ser protegits pels soldats francesos, desplegats dins l'Operació Turquesa.

Acabat el genocidi, va arribar el temps dels números, els retrets i de passar comptes. Les estadístiques de les Nacions Unides diuen que en els quasi quatre mesos de barbàrie van morir 800.000 persones. Una xifra que el Govern rwandès eleva a més de 900.000. En alguns districtes, van morir el 90% dels tutsis. En tot cas, es tracta d'una xifra escandalosa, que hauria d'avergonyar els països occidentals i les mateixes Nacions Unides, passius davant la matança.

Aquell 1994 Europa semblava més preocupada pel conflicte dels Balcans, que es produïa a les seves portes, que per les notícies de morts que arribaven de la petita Rwanda, un país sense cap interès estratègic ni econòmic. Els Estats Units i Bèlgica van reconèixer, almenys, que no havien reaccionat davant el genocidi. França, ni això.

El president nord-americà, Bill Clinton, no hi va actuar perquè es trobava paralitzat per la síndrome de Somàlia, un altre país africà del qual les tropes enviades pel seu antecessor, George Bush, en una missió presentada com a humanitària, van haver de sortir per cames el mateix any 1994. Una sortida poc gloriosa per a l'exèrcit de la superpotència, atrapat en un conflicte del qual no entenien res. Un grupat d'homes seguidors de Mohàmed Farah Aidid van poder més que milers de soldats ben entrenats i ben armats.

Kofi Annan, aleshores cap de les operacions de les Nacions Unides, va demanar disculpes públicament. En un informe, els funcionaris reconeixien que no

Els cossos amuntegats, producte del genocidi perpetrat arreu del país, eren recollits amb bulldozers.

havien actuat amb la celeritat necessària per impedir la matança. A Kigali, la setmana passada, Annan, un africà de Ghana, va tornar a demanar perdó a les víctimes, en un gest que confirma la seva categoria moral.

En canvi, el Govern francès no va reconèixer la seva responsabilitat en el genocidi. Malgrat que està documentat, els diferents governs van minimitzar el su-

port al règim de Habyarimana, un bon aliat en la francofonia. En comptes d'assumir la part de culpa en el genocidi, perquè es va preparar mentre els assessors francesos es passejaven per Kigali, el Govern va difondre la teoria, recollida per part de la intel·lectualitat i els mitjans de comunicació, que es tractava d'una conspiració anglosaxona per desplaçar França d'un dels seus feus al continent.

Uns mèdia al servei de l'odi

La Ràdio dels Mil Turons, una emissora privada propera als elements més extremistes del Govern de Habyarimana, i el setmanari *Kangura* van atiar el foc durant els mesos previs a la mort del president. No van ser els únics mitjans de comunicació que van donar suport a la ideologia racista del Govern de Habyarimana, però sí els que ho van fer amb més virulència. En les pàgines de *Kangura*, i sobretot en les emissions de la Ràdio dels Mil Turons, que arribava a tots els racons del muntanyós país, es repetia la consigna de mort en llengua kiynarwanda: "*Nta mpongano y'umwanzi*" ("Sense pietat amb l'enemic").

En els programes de la ràdio, escoltada en tots els turons, els periodistes, en bona part simpatitzants de les milícies hutus, justificaven quan no animaven el genocidi. "Aquests *inkotanyi* [despectiu de tutsi] que em truquen, on han anat? Ah, segurament deuen haver estat exterminats; deuen haver estat exterminats, cantem, doncs", va proclamar un dels periodistes estrella de la ràdio, Habimana Kantano, el 2 de juliol de 1994, uns dies abans de l'entrada del Front Patriòtic Rwandès a Kigali.

Entre els locutors més exaltats destacava Georges Ruggiu, un belga d'extrema dreta que havia abraçat la idea de l'hutuisme. Ruggiu, en les emissions en francès, ridiculitzava els cascos blaus belgues, als quals acusava d'estar amb la guerrilla. Capturat a Kenya el 1997, Ruggiu va ser condemnat pel Tribunal Penal Internacional de Rwanda a dotze anys de presó. A. C.

Un jutge francès acusa Kagame d'odi

L'enquesta del jutge antiterrorista francès Jean-Louis Bruguière, que responsabilitza l'actual president rwandès, Paul Kagame, de l'atemptat contra l'avió en què viatjava l'anterior president, Juvénal Habyarimana, ha crispat les tenses relacions entre el Govern francès i rwandès. En les seves conclusions, revelades fa un parell de setmanes pel diari *Le Monde*, el jutge indica que l'avió presidencial, un Falcon 50, va ser abatut el 6 d'abril de 1994 per dos míssils llençats per un comando de l'insurgent Front Patriòtic Rwandès (FPR) situat prop de l'aeroport de Kigali. L'operació, segons els testimonis interrogats per Bruguière, va ser ordenada pel mateix Paul Kagame, aleshores cap del FPR.

El document, producte de sis anys d'investigacions, explica que els míssils llençats formaven part d'una partida venuda per Rússia a Uganda i van ser lliurats pels militars d'aquest país a la guerrilla de l'FPR. En aquella època, Kagame mantenia unes excel·lents relacions amb el president d'Uganda, Yoweri Museveni, a qui va servir com a cap de segurcat del Moviment Nacional de Resistència que va arribar al poder el 1986.

El text també dona tota mena de detalls sobre el comando clandestí, que va ser avisat des d'Arusha (Tanzània) per un membre de l'FPR de la partida de l'avió presidencial. Habyarimana tornava d'Arusha, on s'havia reunit amb una delegació de l'FPR per desbloquejar els acords de pau, signats el 1993, que establien la formació d'un Govern d'unitat nacional. El jutge Bruguière va tirar endavant la investigació a petició dels familiars de la tripulació del Falcon, formada per francesos.

Mentre que a París el Govern francès no va voler comentar l'informe, per por de provocar un incident diplomàtic, a Kigali el president Kagame va assegurar que en el document hi havia "una intenció política". El president rwandès sempre ha negat la seva participació en l'atemptat, que es considera el detonant del genocidi. El descobriment de la caixa negra, uns dies després de la revelació de l'informe, ha posat en dubte el treball mateix del jutge Bruguière i fins i tot el de les Nacions Unides, que no es van adonar fins ara que la peça emmagatzemada pertanyia a l'avió presidencial. A. C.

Fins i tot un diari de prestigi com *Le Monde* va seguir les directrius dels serveis secrets, com posa de manifest Jean-

Paul Gouteux en el seu llibre (*Le Monde, un contre-pouvoir? Désinformation et manipulation sur le génocide rwandais*,

L'Esprit frappeur, 1999), i no va parlar de genocidi fins al final, quan les proves eren aclaparadores.

El Govern rwandès, format en bona part pel FPR, també retreu a França que protegís, amb l'Operació Turquesa, la retirada de les milícies hutus, que es van refugiar a l'est del Zaire. La seva presència, un focus de desestabilització per les freqüents incursions a Rwanda, va quedar reduïda en ser derrocat el president del Zaire, Mobutu Sese Seko, el 1997.

Vencedor de la guerra, el Front Patriòtic Rwandès va passar comptes quan va arribar al poder. Va engarjoliar més de 100.000 persones acusades, moltes vegades injustament, de participar en el genocidi. Deu anys després, les presons continuen plenes malgrat l'alliberament l'any passat de 20.000 persones i l'inici dels judicis a través dels tribunals coneguts com *gacaca*, que recuperen la justícia tradicional.

Els casos més greus són portats davant el Tribunal Penal Internacional per Rwanda, amb seu a Arusha. El Govern rwandès es queixa, amb raó, de la manca de recursos del tribunal, sobretot quan es compara amb el seu germà, creat poc abans, el tribunal per l'ex-Iugoslàvia, que sembla rebre totes les atencions de les Nacions Unides.

Antoni Castel

Cultura Museus

M Museu d'Història de Catalunya

Cavalca per la història

Escenografia d'un cavaller del segle XIII

Horari
De dimarts a dissabte: 10 h - 19 h
Dimecres: fins a les 20 h
Diumenges i festius: 10 h - 14.30 h
Dilluns no festius: tancat

Museu d'Història de Catalunya
Pl. Pau Vila 3, Barcelona
T: 932 254 700
Web: //cultura.gencat.es/museus/mhc
mhc.cultura@gencat.net

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura